

Wprowadzenie

W historii cywilizacji człowieka, postrzeganej przez pryzmat kultury i tradycji, przestrzeń pojawia się w definicjach różnych miejsc związanych z bieżącym sposobem komunikacji interpersonalnej w procesach funkcjonowania jednostki w społeczeństwie. W interpretacji Piotra Sztompki pojęcie to przedstawiane jest w kontekście relacji z drugim człowiekiem: „przestrzeń międzyludzka jest ukonstytuowana przez rozmaite relacje, odniesienia jednych ludzi do drugich. (...) Przestrzeń międzyludzka nieustannie zmienia się dzięki nowym konfiguracjom międzyludzkich relacji. Przestrzeń międzyludzka jest w ciągłym procesie stawania się”¹. Jest ona wskazywana – na równi z czasem – jako najbardziej uniwersalny wymiar życia człowieka. Wszyscy żyjemy w określonej przestrzeni, podejmujemy w niej codzienne aktywności, realizujemy zadania, dążymy do osiągnięcia określonych celów. Nie sposób oddzielić ludzkiego życia i społecznych zachowań od przestrzeni. Co więcej, współczesną przestrzeń można rozpatrywać w dwóch wymiarach – realnym i wirtualnym, które przenikają się wzajemnie, tworząc specyficzną hybrydę, przyjmowaną coraz częściej wyjątkowo naturalnie, gdyż przeciwstawianie przestrzeni rzeczywistej jej cyfrowemu odpowiednikowi staje się coraz mniej oczywiste.

¹ P. Sztompka, *Kapitał społeczny: teoria przestrzeni międzyludzkiej*, Wydawnictwo Znak Horyzont, Kraków 2016, s. 28-29.

Przestrzeń nie jest tworzona przypadkowo, ale w taki sposób, aby odpowiadać na zapotrzebowanie ludzi.

W społecznej przestrzeni funkcjonuje system edukacji i szkoła jako instytucja społeczna. Ich oblicze i sposób funkcjonowania zmieniają się wraz z całym społeczeństwem. Oczekuje się, że powinnością szkoły, w konfrontacji z ogromnym tempem przemian cywilizacyjnych, kulturowych i technologicznych, jest stworzenie uczniom odpowiednich warunków do funkcjonowania w złożoności przyszłego świata. Kreowanie warunków edukacji należy rozpatrywać w kontekście przemian współczesnej przestrzeni społecznej, bowiem z niech wynika szereg wielorakich uwarunkowań i determinantów wyznaczających trendy procesu kształcenia.

Problematyka prezentowanej monografii została zogniskowana wokół dwóch obszarów, istotnych z punktu widzenia współczesnego procesu edukacyjnego. Autorzy pierwszej części, pragną skupić uwagę czytelnika na społecznych i dydaktycznych kontekstach przemian procesu kształcenia. Artykułem wprowadzającym jest tekst Mirosława J. Szymańskiego *Zmiana społeczna a edukacja przyszłości*. Swoje rozważania autor ogniskuje wokół tezy, że zmiana społeczna stawia nowe wymagania dotyczące zakresu wiedzy i rodzaju umiejętności uczniów i absolwentów szkół, ich przygotowania do pracy i życia społecznego oraz relacji z innymi ludźmi. Problematykę tę kontynuuje Józef Kuźma, który w artykule *Paradygmat kontynuacji i zmiany, generalną przesłanką scholiologii i reform edukacyjnych* wykazuje przemiany ustrojowe i programowe szkoły, zaznaczając, iż kontynuacji podlegają sprawdzone aspekty praktyki szkoły, zaś konsekwentna zmiana powinna dotyczyć wszystkich elementów niezgodnych z aktualną nauką i praktyką. W ujęciu autora paradygmat optymalnej zmiany stanowi przewodnią myśl nauki o szkole czyli scholiologii.

Dyskurs o szkole przenosi czytelnika na płaszczyznę rozważań o kondycji dydaktyki jako nauki. Celem artykułu Anny Karpińskiej *Nurty myślenia o dydaktyce* jest przedstawienie trzech prądów myślenia o dydaktyce: jako nauce, sztuce i przedmiocie akademickim. Autorka ukazuje pozycję dydaktyki jako jednej z podstawowych subdyscyplin pedagogicznych w systematyce nauk. Podkreśla potrzebę odbudowy i rekonstrukcji dydaktyki, pamiętając o jej trwałych fundamentach, złożoności i różnorodności. Przywołuje kierunki rozwoju i odmiany dydaktyki oraz upomina się o przywrócenie rangi dydaktyce

ogólnej jako przedmiotowi akademickiemu w planach i programach studiów pedagogicznych.

Dydaktyczne wątki odnajdujemy również w artykule Wandy Kamińskiej – *Założenia, dziedzina i implikacje praktyczne koncepcji zintegrowanych dydaktyk przedmiotowych*, w którym przedstawia propozycję modelu integrowania wiedzy i umiejętności uczniów w obowiązującym systemie edukacyjnym. Główną tezę artykułu jest to, że zintegrowanie dydaktyk w ramach poszczególnych etapów kształcenia jest możliwe pod warunkiem, że rozpoznamy w treściach szkolnych przedmiotów analogiczne struktury poznawcze i poukładamy je – od najprostszych aż po złożone – biorąc pod uwagę realne cele w edukacji. Problematykę dydaktyczną kontynuuje Alina Szwarz, która w artykule *Treści kształcenia w perspektywie przemian edukacyjnych* poddaje analizie zagadnienie treści kształcenia, ukazując główne tendencje w ich postrzeganiu w kontekście przemian procesu dydaktyczno-wychowawczego. Autorka zauważa, że treści kształcenia, niezależnie od przyjętej perspektywy ich postrzegania, stanowią jedno z najważniejszych, ale i najbardziej skomplikowanych elementów systemu kształcenia, stąd też dokonuje próby ich scalenia, rozpatrując zróżnicowane uwarunkowania i kategorie edukacyjne.

Perspektywę przestrzeni społecznej w wymiarze wirtualnym odnajdujemy w tekście Katarzyny Borawskiej-Kalbarczyk *Proces kształcenia w cyfrowej rzeczywistości – wybrane kierunki zmian*. Celem artykułu jest analiza procesu kształcenia przez pryzmat opisu zadań nauczyciela w świetle zmian paradygmatów teorii kształcenia. Autorka formułuje i udowadnia tezę, że potrzebne jest twórcze podejście do realizacji procesu kształcenia w warunkach rzeczywistości cyfrowej. Zwraca uwagę na nowe role nauczyciela, budujące wspólnotę uczących się, uwzględniające wartości kultury szkoły i nowoczesną medialną przestrzeń uczenia się. Edukacja w wymiarze cyfrowym jest kontynuowana przez Karola Kowalczuka w artykule *Kontekst dydaktyczny wykorzystania gier komputerowych w procesie edukacji*. Autor koncentruje się na problematyce korzystania z gier w procesie kształcenia, wskazując, że złożoność procesu uczenia się stwarza szerokie możliwości definiowania gier z perspektywy zarówno nauczania, jak i metod nauczania stosowanych przez nauczycieli. Wyraża przekonanie, że efektywna edukacja w coraz większym stopniu powinna czerpać inspirację z rzeczywistości wirtualnej.

W dalszej części monografii Włodzimierz Chojnacki w tekście *Potencjały i relacje uniwersytetu w społeczeństwie i gospodarce opartej na wiedzy* przedstawia zarys ewolucji zmian w myśleniu o potrzebie budowania i doskonalenia relacji współczesnej uczelni ze społeczeństwem, władzą publiczną i przedsiębiorstwami. Autor ma głównie na myśli modelowanie relacji w sieciach i hipersieciach służących realizacji coraz bardziej złożonych zadań, które są często wzajemnie współzależne – głównie w sytuacji kreowania, ukierunkowania, koordynacji, integracji i ewaluacji osiągniętych celów. Pierwszą część monografii zamykają rozważania Ihora Dobryńskiego, Mykoły Zymomryi, Oleny Vovk i Myrosławy Zymomryi na temat *Przyspieszone nauczanie języków obcych: teoretyczne przesłanki*. Autorzy koncentrują się na podstawach przyspieszonego uczenia się języka obcego. Wskazują potrzebę zastosowania w procesie edukacyjnym skutecznej metodologii opanowania języka obcego, która może poprawić umiejętności komunikacyjne uczniów w krótkim czasie.

W drugiej części prezentowanej monografii autorzy poszczególnych tekstów podejmują zagadnienie edukacji w dwóch wymiarach – aksjologicznym i personalistycznym. Wprowadzenia w powyższe zagadnienia dokonuje Jerzy Nowocień, który w tekście *Edukacja przez sport i olimpizm w stronę dialogu, który nie dzieli lecz zbliża*, prezentuje tematykę dialogu i spotkania na gruncie sportu i olimpizmu, jako wartości istotnych we współczesnej pedagogice, ale i bliskich jednostce ludzkiej. Autor przekonuje, iż sport, gry i zabawy uczą, w jaki sposób podporządkować nierówności demokracji i zmienić walkę w dialog łączący ludzi. Natomiast Kazimierz Czerwiński w artykule *Edukacja w perspektywie inkontrologii. Spotkanie jako kategoria pedagogiczna* ukazuje możliwości analizowania procesów komunikacyjnych zachodzących w edukacji z perspektywy teorii spotkań. Na przykładzie wybranych koncepcji, dokonuje analizy możliwości i warunków spotkań edukacyjnych, zwłaszcza w edukacji nieformalnej. Zagadnienie miejsca i przestrzeni jest również treścią rozważań Ryszarda Parzęckiego *Teoria miejsca i przestrzeni społeczno-zawodowej człowieka w obszarze zawodów i pracy ludzkiej*. Autor przyjmuje, że bez określonych miejsc i przestrzeni społeczno-zawodowych, w jakich żyje, rozwija się i działa człowiek – zarówno jego rozwój ogólny, ale i zawodowy – nie jest możliwy. Stąd teorię miejsca i przestrzeni społeczno-zawodowej traktuje jako podstawową w nauce o zawodowym rozwoju człowieka. Problematykę

tę kontynuuje Katarzyna Wereszczyńska w tekście *Tożsamość i tożsamość obywatelska jako zadanie dla edukacji*. Autorka, na podstawie wybranych ujęć terminologicznych dotyczących rozwoju człowieka oraz jego identyfikacyjnym opisywaniem siebie w kontekście społecznym i kulturowym, omawia zagadnienie kształtowania i wzmacniania tożsamości obywatelskiej młodego pokolenia jako zadania edukacyjnego, czyli wychowania obywatelskiego z udziałem szkoły.

Kolejnym zagadnieniem, jakże istotnym z perspektywy społecznej, są zadania edukacyjne stawiane współczesnej rodzinie. I tak, Barbara Klasińska w tekście *Rodzinne uwarunkowania kompetencji hermeneutycznych* podejmuje dyskusję o potrzebie i możliwościach doskonalenia i nabywania kompetencji również w toku profesjonalnej edukacji do zawodów społecznych, gdzie potrzebna jest umiejętność rozumienia siebie samego, drugiego człowieka oraz świata. Natomiast Maria Sobieszczyk i Katarzyna Wojciechowska przedstawiają *Wybrane możliwości współpracy środowiska rodzinnego i przedszkolnego*. W artykule dokonują analizy dwóch aspektów takiego współdziałania – edukacji zdrowotnej oraz zagadnienia turystyki dla rozwoju dziecka, w tym wycieczki jako formy organizacyjnej pracy w przedszkolu.

Autorzy poszczególnych opracowań wiele uwagi poświęcają aksjologicznemu ujęciu podmiotów edukacyjnych. Agnieszka Sołbut w tekście *Projektowanie i realizowanie się w dialogu podmiotów edukacyjnych* przekonuje o tym, iż proces realizowania działań dydaktycznych i wychowawczych powinien być przede wszystkim zaplanowany, ale i uwzględniać potrzeby, możliwości, oczekiwania tych podmiotów wraz z określeniem skutków działań. Natomiast Albert Jędrzej Szulczyński w artykule *Wartość godności człowieka jako czynnik integrujący podmioty edukacji* zauważa, iż współczesne szkolnictwo wymaga zarówno od ucznia, jak i od nauczyciela odejścia od relacji autorytarnych ku „rozumnemu wychowawcy”, takiemu, który będzie widział w dziecku, uczniu, nauczycielu, rodzicu i społeczności lokalnej partnera i równego sobie człowieka, co wynika właśnie z posiadanej przez każdego człowieka godności. Te aksjologiczne i personalistyczne rozważania zamyka tekst Łukasza Ryszki *Wychowawczy wymiar dydaktyki Hanny Chrzanowskiej*, w którym – poruszając zagadnienie autorytetu – przedstawia wychowawcze aspekty dydaktyki Hanny Chrzanowskiej, przekonując, że jej osoba mogłaby stanowić doskonały autorytet.

Oddajemy książkę do rąk Czytelników w czasie trwania pandemii koronawirusa. Zagrożenia, obawy, rozterki i wielorakie trudności, jakie napotykamy w każdej sferze funkcjonowania w świecie zdominowanym przez pandemię, dowodzą jak wielowymiarowa, ale i zmienna, implikowana wieloma czynnikami jest przestrzeń społeczna. Niestety, na wiele z czynników nie mamy wpływu, a wydarzenia, jakich współcześnie doświadczamy – jako efekt wciąż niegasnącej pandemii – ukazują wiele negatywnych oddziaływań wywołanych koronawirusem, także w obszarze edukacji. Wierzymy, że zebrane w monografii artykuły traktujące o konieczności pozytywnej zmiany, aksjologii, optymalizacji oddziaływań dydaktycznych, podmiotowości, godności, współpracy i innych licznych ważkich edukacyjnych problemach – stanowić będą fundament do refleksji nad humanistycznymi wartościami kreującymi trzon oddziaływań edukacyjnych w społecznej przestrzeni.

Jako redaktorzy prezentowanej monografii wyrażamy nadzieję, iż artykuły zebrane w niniejszym tomie dostarczą Czytelnikowi wielu okazji do pogłębionego namysłu, służąc pomocą pedagogom, nauczycielom i wychowawcom w radzeniu sobie z zadaniami, jakie przynosi w ich codziennej pracy edukacyjnej tak dzisiaj, jak i przyszłość.

Redaktorzy